

İdeoloji, Söylem ve İletişim Çalışmalarında Ruth Wodak

Ideology, Discourse and Ruth Wodak in Communication Studies

Fatma Çakmak¹ – Yasemin Bilişli²

Başvuru Tarihi: 11.06.2018

Kabul Tarihi: 18.02.2019

Öz

Eleştirel söylem çalışmalarının öncü isimlerinden olan Ruth Wodak'a göre, yönetenlerin söylemlerinde yatan gizli-örtük ya da açık ifadeleri eleştirel bir bakış açısıyla sorgulayabilmek ve bunları anlayabilmek son derece değerlidir. Bu çalışma söylem ve ideolojiden yola çıkarak ortaya koyulan eleştirel söylem yaklaşımlarını ve Lanchester Üniversitesi'nde Söylem Çalışmaları Başkanı olan Prof. Dr. Ruth Wodak'ın öncülüğünde geliştirilen söylem- tarihsel yaklaşımını tanımlamak ve ayrıca, bu bağlamda yaptığı bazı analizleri ortaya koymak adına yapılmıştır.

Bu çalışmada öncelikle söylem, ideoloji, eleştirel söylem analizi gibi kavramlar açıklanmış, ardından "söylem"i bağlı olduğu tarihsel süreç içerisinde ele alan ve Wodak'ın geliştirdiği söylem- tarihsel yaklaşımı tanımlanmış ve Wodak'ın yaptığı bazı analizler üzerinde durulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Ruth Wodak, İdeoloji, Söylem, Eleştirel Söylem Analizi, Söylem- Tarihsel Yaklaşım

Abstract

Ruth Wodak who is one of the pioneers of critical discourse studies, is extremely valuable on behalf of criticizing with a critical perspective that secret- implicit or explicit statement lies in the discourse of governments and for understanding these. This study is made to reveal that the life of Ruth Wodak who is the president of discourse approaches revealed based on discourse and ideology and to identify discourse- historical approach which developed under the leadership of Ruth Wodak and also some analysis done in this context.

In the first part of the study, concepts are explained such as discourse analysis, in general different theoretical levels are covered in critical discourse analysis. In the second part of the study focusing on defining discourse- historical approach which is developed by Ruth Wodak who considered

¹ Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Fethiye Ali Sıtkı Mefharet Koçman MYO, fatmacakmak@mu.edu.tr, ORCID: 0000-0002-7276-5016

² Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu, yasemin@akdeniz.edu.tr, ORCID: 0000-0001-9272-9568

discourse in related to the historical process, and focusing on some analysis are were made with this approach.

Keywords: *Ruth Wodak, Ideology, Discourse, Critical Discourse Analysis, The Discourse-Historical Approach*

Giriş

Ruth Wodak söylem- tarihsel yaklaşımının öncüsü ve eleştirel söylem analistlerinin önde gelen bilim insanlarından birisi olarak ırkçılık, anti-semitizm ve yabancı düşmanlığı alanlarında eleştirel söylem analizi yöntemiyle çalışmalar yapmaktadır. Ruth Wodak, modern toplumların ekonomi, bilim, teknoloji, iletişim ve daha fazla konuda yaşadığı karmaşıklıkları; toplumların birbiriyle ilişkileri ve toplum içindeki gruplaşmalar, ulusal devletler ve uluslararası kuruluşlar arasında oluşan çelişkiler ve gerginlikler olarak açıklamaktadır. Nedensel modellerin bunlarla ilgili söylemleri açıklamak için yeterli olmadığını ve daha hermenotik bir yolda çalışılması gerektiğini vurgulamakta, farklı semptomların arasındaki ilişkileri açıklama ve ilişkilendirme konusunda “semptomataloji” üzerinde durmaktadır. “Düşündüğüm şeyi söylemekten asla vazgeçmem” sözüyle tanınan Wodak’ın, araştırmaları ağırlıklı olarak, söylem çalışmaları ve eleştirel söylem analizi ve söylem- tarihsel yaklaşımı ile ilgilidir.

Wodak’a göre söylem; tek başına bir dil veya bir ifade şekli değil, toplumsal olan unsurların belirli bir yorumudur. Bu manâda söylem, gerçekliğin direkt yansıması olmayıp, gerçekliğin belirli bir bakış açısıyla yeniden kurulduğu bir güçtür (Fairclough ve Wodak, 1997, s. 259). Bu karmaşık yapının içinde ayrıca, dil kullanımındaki gizli/ örtük ideolojik etkiler de bulunmaktadır. Bu doğrultuda Wodak, söylemin içinde yer alan bu kapalı iletilerde yatan egemen ideolojinin ortaya çıkarılmasını sağlayan çalışmalar yapmaktadır.

Ruth Wodak’ın söylem ve ideolojiye bakış açısını ve geliştirdiği söylem- tarihsel yaklaşımını çalışmalarında nasıl uyguladığını tespit edebilmek için yapılan çalışmada öncelikle söylem, ideoloji ve eleştirel söylem analizi konuları ele alınmış, ardından söylem- tarihsel yaklaşımının kuramsal yapısı incelenmiş ve Wodak’ın yaptığı analizlerden bazılarına yer verilmiştir.

Wodak’a Göre Söylem

Söylem, en kısa tanımıyla, dilin, belirli anlamlara gelecek şekilde kullanılmasıdır. Birbirinden farklı birçok alana hâkim olan, farklı ifade şekilleri, kelime hazneleri, hatta farklı gramer yapılarıyla o alanın kendine has özelliklerini yansıtan dilsel bir yapı anlamında kullanıldığında, bilimsel söylem, hukuki söylem, politik söylem gibi sayısız söylemden bahsedilebilir (Fairclough and Wodak, 1997, s. 259).

Wodak’a göre söylem, tarihsel bir kaideden, yani “Lieu de memoire”, bir politika, bir politik strateji, kısıtlı ya da geniş anlamdaki anlatı, metin, konuşma, söylem ve konuyla ilgili söyleşilerden dile kadar uzanan her şey anlamına gelmektedir. Irkçı söylem, cinsiyetçi söylem,

istihdam/işsizlik hakkındaki söylemler, medya söylemi, popülist söylem, geçmişin söylemleri ve daha birçok söylem gibi kavramlar bulunmaktadır. Böylece söylemin anlamı bir türden bir kayıt ya da stile ya da bir yapıdan politik bir programa kadar genişletilmiş olmaktadır. Bu da bir karmaşa yaratarak çok sayıda eleştiriye ve daha fazla yanlış anlamaya neden olmaktadır (Wodak vd., 2009). Söylem, içinde barındırdığı anlamlarla kitleleri etkileyebilme gücüne sahip olmasından dolayı, analiz edilerek asıl anlamın ortaya çıkarılması gereken bir öneme sahiptir. Söylem aracılığıyla, ideolojik etkilerle, kavramlar ve kişiler temsil edilmekte ve konumlandırılabilen, toplumsal sınıf, cinsiyet, ırk ya da kültürel olarak eşitsizliklerin var olduğu güç ilişkilerinin üretilmesi ya da yeniden üretilmesi gerçekleşebilmektedir. Toplumsal yaşamın herhangi bir yönüne ilişkin güç ilişkileri ve ideoloji yükleme biçimleri gibi yanıltıcı varsayımlar genellikle söylemlerde şeffaf bir biçimde verilmemekte, söylemlerin altına gizlenebilmektedir (Fairclough ve Wodak, 1997, s. 258). Bu yönüyle söylemler içinde subliminal mesajlar barındırmakta ve kitleler farkında olmadan yönlendirilebilmektedir. Dahası söylem, gücü elinde bulunduranlar tarafından sistematik olarak, toplumsal eşitsizlikleri pekiştirmekte ve bunu doğal ve kaçınılmaz bir hale getirerek iktidarı meşrulaştırma aracı olarak kullanmaktadır.

Wodak'a Göre İdeoloji

Wodak ve van Dijk, söylem ve ideoloji arasındaki ilişkiye dikkat çekmişlerdir. Bu durumu; öznenin toplumsallaşma sürecinde, ait olduğu toplumun ideolojisini, söylem aracılığıyla paylaşılan toplumsal temsiller sayesinde içselleştirdiği, kendi ürettiği her söylemde ise aynı toplumsal temsilleri, grup içi üyelerle iletişim kurarken yeniden ürettiği ve grup dışı üyelerle yine söylem aracılığıyla tartışma, savunma ve meşrulaştırma bağlamında bu temsilleri sürdürdüğü şeklinde açıklamıştır (Yağcıoğlu ve Değer, 2002). İdeolojiler aslında söylemler aracılığıyla iletilmekte ve söylemler sayesinde zihinlere yerleşmektedir.

İdeolojiler güç, egemenlik, sömürüyü kurma ve sürdürmeye katkıda bulunan dünya gerçeklerinin temsilidir (Fairclough, 2003, s. 218). Hâkim ideolojiler, doğal görünümüyle, toplumdaki birçok kişiye belirli konularda aynı düşündürmekte ve hatta statükoya alternatifler olduğunu unutturarak hegemonyanın kurulmasına sebep olmaktadır (Wodak ve Meyer, 2009, s. 8). Gramsci, yönetilenlerin kendi rızalarıyla, üretilen ideolojiye ve sömürüye boyun eğmelerini hegemonya olarak tanımlar. Bu yönüyle hegemonya beraberinde, ideolojinin ve günlük hayatın yapılarıyla pratiklerinin, kapitalist toplumsal ilişkileri nasıl rutin olarak normalleştirdiğini de gösterir (Fairclough ve Wodak, 1997, s. 261). Toplumlardaki hegemonik ideoloji aslında kapitalizmin benimsenmesi ve kitlelerin bu sisteme dâhil olma gerçeğini yaratmaktadır.

Her söylem, metin, dil kullanımı ya da toplumsal pratik, ideolojik amaçla kullanılmakta ve böylece söylem, dilbilimsel işaretler ve sembollerle sınıf mücadelesini yansıtan bir alan olmaktadır (Yağcıoğlu ve Değer, 2002).

İnal'ın (1996) ifade ettiği gibi; aynı grubu nitelerken kullanılan birbirinden farklı ifadeler özünde yine birbirinden farklı ideolojik yaklaşımları içermektedir. Terörist, militan, gerilla,

özgürlük savaşçısı ya da eşkıya kavramları aynı grup için farklı ideolojileri vurgulayan ifadelerdir. Bunun yanısıra yaşanan durumla ilgili sorumluluğun kime yüklendiği de önemli bir konudur. Çoğu araştırma, egemen sınıfın olayın aktörü olduğu olumsuz eylemlerde cümle yapılarının edilgen, olumsuzluğun güçsüz kesimlere ait olduğu durumlarda etken kurulduğunu ortaya koymuştur. İlk durumda olumsuzluk gizlenmekte, diğerinde ise öne çıkarılması amaçlanmaktadır. “Biz” olarak görülenlerin olumsuzlukları gizlenirken, “onlar” olarak görülenlerin olumsuzlukları etken cümle yapılarıyla kurgulanır. Van Dijk’in vurguladığı “biz ve onlar” karşıtlığı ideolojinin aktarılması için söylemlerde sıklıkla kullanılır.

İdeolojinin tutarlı ve görelî olarak stabil değerler ya da inançlar dizisi olarak ifade edilen temel tanımı siyaset biliminde aynı kalsa da birçok dönüşümden geçmiştir. Faşizm, komünizm ve soğuk savaş zamanında totaliter ideolojinin karşısına demokrasi çıkmıştır, yani kötüyle iyi. Eğer van Dijk ve Fairclough’un belirttiği gibi; “yeni kapitalizm ideolojisinden” bahsedilecek olunursa, ideoloji yine “kötü” bir çağrışıma sahiptir.

İdeolojinin söylem aracılığıyla yansıtılması, söylemin olduğu bağlam ile yakından ilişkilidir. Viyana Okulu’nun yaklaşımına göre, söylemin bağlamını oluşturan üç boyut bulunmaktadır (Akt., Büyükkantarcıoğlu, 2001, s. 178);

1. Karşılıklı konuşan iki konuşmacının birbirlerinin söylemlerine verdikleri olumlu ya da olumsuz tepki niteliğindeki söylemlerinin ideolojik bir boyut taşıması gibi; bir sözcenin, önceki sözcelerle ilişkisinden doğan iç/eş bağlam
2. Belli sözceyi üretenin kültürel, ekonomik, etnik, politik ve dinsel konumu ile söylemin taşıdığı ideolojinin niteliği bağlantısı gibi; belli bir sözcenin anlamını dil dışı toplumsal değişkenler ve kurumların oluşturması
3. Bireyin, diğer bireylerden ya da toplumdan etkilenerek, bilinçli veya farkında olmadan benimsediği ortak bilgi değerlerini ortaya koyması gibi; bağlamın söylemler arası göndermeleri içeren bir boyutunun olması

Eleştirel söylem analizini ilgilendiren bu üç boyutta görüldüğü gibi söylem tek başına değil, onu oluşturan bağlamıyla birlikte ele alınmalı ve ancak bu durumda söylemde yatan anlamlar daha doğru tespit edilebilmektedir. Bu bağlam bilgisi ve söylemle kültür düzeyindeki ideoloji türü değil, genelde kavramsal metaforlar ve benzerlikler şeklinde gizli bir formda ortaya çıkan ve bu nedenle dil bilimcilerin dikkatini çeken daha gizli ve örtük günlük inançlar türü ortaya çıkabilmektedir.

Wodak’a Göre Eleştirel Söylem Analizi

Eleştirel dil bilim, eleştirel söylem çalışmaları ve eleştirel söylem analizi terimleri genelde birbirinin yerine kullanılmaktadır. Ancak son yıllarda eleştirel söylem analizi terimi daha çok tercih edilmektedir. Eleştirel söylem analizinin kökenleri retorik, metin dil bilimi, antropoloji, felsefe, sosyo-psikoloji, edebi çalışmalar, dil bilim ve iletişim çalışmaları alanlarına dayanmaktadır. Toplumsal bir pratik olan dili inceler, dil ile güç arasındaki ilişkiye de özel bir ilgi gösterir.

Eleştirel söylem çalışmaları, 1991’de Amsterdam’da düzenlenen bir sempozyum aracılığıyla ortaya çıkmıştır. Teun van Dijk, Norman Fairclough, Gunther Kress, Theo van Leeuwen ve Ruth Wodak katıldığı bu sempozyum Amsterdam Üniversitesi’nin desteğiyle düzenlenmiştir. Sempozyumda söylem analizi ve eleştirel söylem analizi konuları detaylıca tartışılmıştır (Wodak ve Meyer, 2009, s. 3). Wodak ve Meyer, eleştirel söylem analizinin hiçbir zaman tek ve özel bir kuram olma ya da bunu sağlama amacıyla olmadığını önemle vurgulamışlardır. Eleştirel söylem analizi farklı perspektifleri, farklı kuramsal temelleri ya da farklı yaklaşımları ele alan disiplinler arası bir çalışma alanıdır. Bu yönüyle eleştirel söylem analizi çerçevesinde, ırkçı, cinsiyetçi, politik söylemler ve medya söylemleri incelenmektedir. Eleştirel söylem analizi, konuşma ve yazmada kullanılan dili toplumsal pratiklerin bir yansıması olarak görmektedir (Fairclough ve Wodak, 1997, akt. Wodak ve Meyer, 2009, s. 6). Wodak’ın ifadesiyle, eleştirel söylem, bir dizi açık ve tanımlanmış homojen bir kuram değil, birçok yönüyle ve sayıca çeşitlenen kuramsal ve metodolojik yaklaşımlarıyla bir araştırma programıdır (Akt. Dursun, 2013, s. 86).

Eleştirel söylem analizi temel olarak, dilde ortaya koyulduğu üzere egemenlik, ayrımcılık, güç ve kontrol üzerinde yapısal ilişkileri analiz etmeyle ilgilenmektedir. Dolayısıyla eleştirel söylem analizi, eleştirel sosyal eşitsizliği incelemeyi hedeflemektedir. Çoğu eleştirel söylem analisti bu nedenle Habermas’ın “dil aynı zamanda egemenlik ve sosyal güç aracıdır. Organize güç ilişkilerini meşrulaştırma amacına da hizmet eder. Dil de ideolojiktir” iddiasını desteklemektedir (Habermas, 1988, s. 259). Bu anlamda dil, güç ve hiyerarşide bir araçtır.

Eleştirel söylem analizi toplumsal ve politik anlamda gücün kötüye kullanılmasını, söylem aracılığıyla hâkimiyet ve eşitsizliğin oluşturulmasını, yeniden üretilmesini ve bunlara karşı koyma biçimlerini inceleyen bir araştırma türüdür (van Dijk, 2001, s. 466).

Eleştirel söylem analizi dilin bilgiyi oluşturma, aktarma ve ayrıca sosyal kurumların örgütlenmesinde ve gücün kullanılmasında nasıl çalıştığına dair düzgün bir kavrayış elde etmek üzere disiplinler arası çalışmanın önemini vurgulamaktadır (Martin ve Wodak, 2003). İnsanın kendisini “eleştirel” diye adlandırması sadece daha üstün etik standartları ima etmektedir, yani çalışmalarının eleştirel duruşundan ötürü özürde bulunmak zorunda kalmadan konularını, araştırma çıkarlarını ve değerlerini açık hale getirme ve kriterlerini mümkün olduğunca şeffaf hale getirme niyetidir (van Leeuwen, 2016).

Eleştirel söylem analizi tek bir ya da spesifik teori sunmaz. Eleştirel söylem analizi bir ekol olarak görülmektedir. Bu tarz bir heterojen ekol bazıları için karmaşık olabilir; diğer taraftan bu sürekli tartışmalara, hedef ve amaçlarda değişikliklere ve yeniliğe de imkan tanımaktadır. Chomsky’nin fonksiyonel dil bilimi gibi “total ve kapalı” teorilere karşın eleştirel söylem analizi asla bir “mezhep” imajına sahip olmamıştır ve bu tarz bir imaja sahip olmaya çalışmamaktadır. Bu alanda bulunabilecek olan metodolojik ve teorik yaklaşımların heterojenliği van Dijk’in eleştirel söylem analizinin ve eleştirel dil biliminin “dil bilimi, semiotik ya da söylem analizi yapma konusundaki paylaşımlı bir yaklaşım” olduğu görüşünü teyit eder niteliktedir (van Dijk, 1993, s. 131).

Eleştirel söylem analizi, modern toplumlarda gücün sosyal ilişkilerinin yetersiz yapısını ve bağımsız dili vurgular. Bu durum çoğunlukla güç ilişkilerinin nasıl müzakere ve tatbik edildiği ile ilgili bir konudur. “söylem içinde güç” ve “söylem üzerinde güç” şeklindeki dinamikler önemlidir (Wodak, 1996, s. 207- 210). Güç söylemle hayat bulduğu için bu ifadeler önemlidir. Bireyi imgesel gerçekliğinden koparıp simgesel gerçekliği benimsemeye iten güç ilişkileri, değer yargıları, ideolojiler, kimlikler ve temsilîyet gibi çeşitli toplumsal olguların dilsel kurgulamalar aracılığıyla yansıtılmasının çözümlemesini sağlayan eleştirel söylem analizi, kimin ne söylediğinden çok söyleme dışarıdan bir bakış olanağı sunar (Wodak, 2002, s. 14- 31). Temel olarak dil aracılığıyla kendini gösteren tahakküm, ayrımcılık, güç ve kontrolün açık veya gizli olan yapısal ilişkilerinin analiziyle ilgilenmektedir. Yani eleştirel söylem analizi dil aracılığıyla belirtilen, oluşturulan, vurgulanan ve meşrulaştırılan toplumdaki eşitsizliği eleştirel olarak incelemeyi amaçlamaktadır (Weiss ve Wodak, 2003, s. 15).

Söyleme yerleştirilen güç ilişkileri ve ideolojiler sıklıkla metinlerde dilsel olarak açık şekilde iletilmemektedir. Eleştirel söylem analizi söylemin bu şeffaf/ açık olmayan yönlerini daha açık duruma getirmeyi amaçlamaktadır (Fairclough ve Wodak, 1997, s. 258). Üzerinde durulan unsur, dil ya da dil kullanımını değil, toplumsal ve kültürel süreç ve yapıların dilsel özelliğinin kısmen olmasıdır. Bu yüzden eleştirel söylem analizi doğası gereği disiplinler arasıdır, kendine ait çözümlemeler içerisinde çeşitli disiplinlerin bakış açılarını değerlendirir ve böylece toplumsal ve kültürel çözümleme biçimlerini tamamlamak için kullanılır. Eleştirel söylem analizinde öne çıkan; söylemin yalnızca bir dil ya da bir ifade şekli olmadığı, toplumsal olanın belli bir yorumunu sunuyor olmasıdır. Dolayısıyla söylem, gerçekliğin doğrudan yansıması değil, gerçekliği belli bir bakış açısıyla yeniden kuran bir güçtür (Fairclough and Wodak 1997, s. 271- 280).

Ruth Wodak’ın eleştirel söylem analizi, özellikle bilginin oluşmasında, iletilmesinde, toplumsal kurumların örgütlenmesinde veya iktidarın kullanılmasında dilin nasıl bir işlev gördüğünün anlaşılması için vurguladığı disiplinler arası çalışma anlayışı, eleştirel kuramla paralellik taşımaktadır. Ona göre söylem, belirli bir toplumsal pratiğin belirli bir perspektiften gösterilmesidir. Söylemler türler ve metinler içerisinde ortaya çıkarlar. Wodak belirli söylemsel pratikler ile belirli eylem alanları arasında diyalektik bir ilişki varsaymaktadır. Buna göre bir yandan durumsal, kurumsal ve toplumsal unsurlar söylemleri biçimlendirir ve etkilerken diğer yandan söylemler hem söylemsel hem de söylemsel olmayan toplumsal, siyasal süreçleri ve eylemleri etkilemektedir. Wodak’ın söylem yaklaşımı söylemsel pratiklere ait makro düzeyde kurucu, idame ettirici, dönüştürücü ve yıkıcı olmak üzere dört ayrı işlev ayırt etmektedir. Bunlardan birincisi; söylemsel pratikler ırklar, etnisiteler, milletler gibi belirli kolektif kimlikler inşa ederek belirli toplumsal koşulların oluşmasında ve üretilmesinde kurucu bir rol oynamaktadır. İkincisi; söylemsel pratikler belli ırkla, milletle veya etnisiteyle ilişkili olan bir toplumsal statükoyu idame ettirebilmekte, yeniden üretebilmekte veya meşrulaştırabilmektedir. Üçüncüsü; söylemsel pratikler söz konusu statükonun dönüştürülmesinde araç hizmeti görebilir. Dördüncüsü ise söylemsel pratikler statükonun parçalanmasında, hatta yıkılmasında etkili olabilmektedir (Evre, 2009, s. 146). Özellikle

toplumsal pratiklere etki eden siyasal söylemler, ister iktidar ister muhalif söylem olsun, siyasal ve sosyo-kültürel hayatın şekillenmesinde temel rolü oynamaktadır.

Wodak eleştirel söylemsel analizini; sosyal problemlere odaklanan disiplinler arası, söylemin içindeki ve ardındaki güç kavramını öne çıkararak, yalnız kendi bağlamsal ilişkileri çerçevesinde anlaşılabilen, söylemin tarihsel yapısını irdeleyen, metin ile sosyal koşullar, ideolojiler ve güç ilişkileri arasında yorumlayıcı, açıklayıcı ve sistematik bir yaklaşım olarak açıklamaktadır (Andersen, 2003, s. 146). Böylece söylem, söylemin kendisi, güç ilişkileri, bağlam bilgisi, metin, dil ve ideolojilerle birlikte çok boyutlu karmaşık bir sürece taşımakta ve eleştirel söylem analiziyle bu karmaşık yapı açığa kavuşturulmaktadır.

Eleştirel Söylem Analizinin Gelişimi

Eleştirel söylem analizi bazı eleştirel dil bilimcilerin çalışmalarında Frankfurt Ekolü ve Jürgen Habermas'ın etkisine kadar izlenebilecek "eleştirel" terimi ile bağlantılıdır. Frankfurt Ekolü açısından "Eleştirel Teori" 1937 yılında yayınlanan Max Horkheimer'in ünlü denemesine dayanmaktadır ve sosyal teorinin, geleneksel teorinin sadece toplumu anlama ya da açıklamaya yönelmesinin aksine toplumun bir bütün olarak eleştirilmesi ve değiştirilmesine doğru yönelmesi gerektiği anlamına gelmektedir (Fay, 1987, s. 203).

1960'ların ortaları ile 1970'lerin başı arasındaki dönemde beşeri bilimler ve sosyal bilimler alanlarında yeni ve birbirine oldukça yakın disiplinler ortaya çıkmıştır. Disiplinlerdeki farklı geçmişlerine ve çok farklı araştırma yöntemi ve nesne kullanımlarına rağmen göstergebilim (semiotik), pragmatik, psiko/sosyo dil bilim, konuşma etnografyası, söyleşi analizi ve söylem çalışmalarının yeni alanları/paradigmaları/dil bilimsel alt disiplinlerinin bazı bölümleri söylemi ele almaktadır ve tüm bunlar bazı ortak boyutlara sahiptir (van Dijk, 2007):

1. Doğal olarak meydana gelen dil kullanımının özelliklerine gösterilen ilgi
2. İzole sözcükler ve cümlelerden ziyade daha büyük birimlere odaklanma ve böylece yeni temel analiz birimleri: metinler, söylemler, söyleşiler, konuşma eylemleri ya da iletişim etkinlikleri
3. Dil biliminin cümle gramerinden eylem ve etkileşim incelemesine doğru genişlemesi
4. Etkileşimin iletişimin sözel olmayan, semiotik, multimodal, görsel yönlerine doğru yönelmesi
5. Dinamik sosyo-bilişsel ya da etkileşimli hareket ve stratejilere odaklanma
6. Dil kullanımı bağlamlarının sosyal, kültürel, durumsal ve bilişsel fonksiyonlarına dair çalışma
7. Tutarlılık, yinleme, konular, makro yapılar, konuşma eylemleri, etkileşimler, konuşma sırası, işaretler, nezaket, münakaşa, retorik, mental modeller ve metin ile söylemin birçok diğer yönü gibi çok sayıda metin grameri ve dil bilimi fenomenine dair analiz

Eleştirel söylem analizinin en önemli temsilcileri Norman Fairclough, Ruth Wodak, Teun van Dijk ve Paul Chilton gibi teorisyenlerdir. Fairclough sistematik işlevsel dilbilimi, Teun van Dijk metin ve algısal dilbilimi, Ruth Wodak etkileşimli çalışmalar ve Paul Chilton dilbilimi, göstergebilimi ve iletişim çalışmaları konusuna odaklanmışlardır (Yağcıoğlu ve Değer, 2002).

İngilizcede söylem analizi başlığını taşıyan ilk yazı 1952’de Zellig Harris tarafından yazılmıştır. Ancak söylemin özellikle yapısal boyutuna yönelik ilk çalışmalar 1960’ların başlarında Avrupa’da geliştirilmiştir. Daha sonraları metin bilgisi ve metindilbilim adıyla anılacak olan bu çalışmalar Hartman ve öğrencileri tarafından başlatılmış ve bu çalışmaların tümce ötesi yapısal ilişkilerin, metnin ve söylemin niteliğinin anlaşılmasında önemli katkıları olmuştur. van Dijk 1970’lere kadar uzanan bu çağdaş söylem çalışmalarının ilk dönemine ilişkin üç özellikten söz etmektedir:

1. Bu dönemde söylem çözümlemesi temelde betimlemeci ve yapısalcı bir çalışmadır ve dilbilimle insanbilimin sınırlarında yer alır.
2. Bu çalışmalar, masal, söylem, öykü gibi yerli ve gözde söylem türleri ile ilgilidir.
3. Tümce ve söylemin işlevsel çözümlemeleri ve metindilbilimin ilk aşamaları o dönemin yaygın dilbilgisi modeli üretimsel dönüşümlü dilbilgisinden bağımsız olarak yürütülür.

4.

Chomsky’nin 1957’de ve 1965’te yayınlanan kitaplarında dile getirilen üretimsel dönüşümcü görüşe göre dilbilgisi “ideal konuşucu-dinleyicinin” dile ilişkin bilgisidir. Başka bir anlatımla bu kuramda dil, soyut bir dizge olarak, dil dışı bağlamdan bütünüyle soyutlanarak ele alınır. Konuşanların amaçları, neyi, nerede, niçin söyledikleri önemli değildir, önemli olan sözce ya da söylemin değil, tümcelerin yapısal, biçimsel bakımdan kurula uygun biçimde düzenlenmesidir. Oysa görülebileceği gibi söylem çalışması yapıyı da kapsayan ama onun ötesine geçen, özellikle bağlamı, işlevi, doğal iletişim koşullarını öne çıkaran bir yönelimi yansıtır (Kocaman, 2009, s. 2- 3).

Eleştirel Söylem Analizinin Temel Özellikleri ve Amaçları

Eleştirel söylem analizi, dil ile kurulan, ifade edilen, işaret edilen, meşrulaştırılan ve sürdürülen toplumsal eşitsizlikleri ve güç ilişkilerini eleştirel bir bakış açısıyla inceleyen, bunu yaparken yazılı veya sözlü metinlere bir soruşturma nesnesi olarak odaklanan ancak, diğer taraftan da bir metnin üretimine yol açan toplumsal süreç ve yapılar ile sosyal/ tarihsel özneler olarak bireylerin veya grupların metinlerle etkileşimleri boyunca anlam yarattıkları toplumsal süreç ve yapıları da teorize eden, nihai hedefi sadece bilimsel olmayıp aynı zamanda toplumsal ve politik değişim de yaratmak olan bir söylem analizi yaklaşımıdır (Dursun, 2013, s. 69).

Söylem sosyal problemlere işaret eder, güç ilişkilerinin tutarsız ilişkileridir, söylem toplumu ve kültürü meydana getirir, ideolojiktir, tarihidir, metin ile toplum arasındaki aracıdır, söylem analizi yorumlamacı ve açıklayıcıdır. Eleştirel söylem analizi, bu bağlamda söylemi “sosyal pratiğin bir formu” olarak görmektedir. Söylemi sosyal pratik olarak tanımlamak ise, belirli bir söylem olayı ile onu çerçevlendiren durumlar, kurumlar ve sosyal yapılar arasında diyalektik ilişkinin olduğu anlamına gelecektir (Fairclough ve Wodak 1997, s. 271- 280).

Diğer yandan eleştirel söylem analizi, dil ve iktidar ilişkisine de yoğun olarak ilgi göstermektedir. Toplumsal cinsiyet ve ayrımcılık meseleleri, medya söylemleri, siyasi söylemler ve kimlik araştırmaları eleştirel söylem analizinin odak noktasını oluşturan konulardır (Weiss

ve Wodak, 2003). Bu anlamda iktidar ve toplum etkileşiminin boyutlarını, iktidarın toplum üzerinde hedeflediği unsurları ve ortaya çıkan toplumsal yapıyı anlamaya çalışır.

Eleştirel söylem analizindeki eleştirel ifadesi, olumsuzluk içermemektedir; eleştirel ifadesi, incelenen söylemin olduğu gibi kabul edilmediğini, söyleme sorgulayıcı yaklaşıldığını ifade etmek için kullanılmaktadır (Wodak ve Meyer 2016, s. 2). Eleştirel söylem analizindeki farklı yaklaşımların ortak noktaları, analizlerinde dilbilimsel katkıyı kullanmakla birlikte sorun odaklı olmaları ve kuram ile yöntemin eklektik olmasıdır. Kuram ve yöntem, araştırma sorusuna yanıt bulmaya yardımcı olacak şekilde disiplinler arasıdır. Tek bir veri toplama yöntemi yoktur, farklı yöntemler kabul edilebilir (Wodak ve Meyer 2016, s. 11- 12). Söylemlerin ardaalanları, dilin kullanımı, gizli ve açık yapılar bütünüyle dikkate alındığında, eleştirel söylem analizi bu karmaşık yapıyı derinlemesine inceleyerek çok farklı mesajları ortaya çıkarmayı hedeflemektedir.

Sonuç olarak eleştirel teoriler ve eleştirel söylem analizi aydınlatma ve özgürleşmeyi sağlamayı hedeflemektedir. Yani belirli bir aldaniş sadece tanımlamaya ve açıklamaya değil aynı zamanda bunu kökünden yok etmeyi de hedeflemektedir. Eleştirel söylem analizi daha çok yorumsamacı yani hermeneutiktir. Dilbilimsel kategorilere sıkı sıkıya bağlıdır. Eleştirel söylem analizi, birçok açıdan eklektik işlemektedir. Her bir yaklaşım farklı aşamaları vurgulasa da genel kuramlar ile dilbilimsel kuramlar arasındaki tüm aralık etkilenmiş durumdadır. Kabul edilmiş bir veri toplama ölçütü yoktur. Toplumsal farklılıkların, eşitsizliklerin ve güç ilişkilerinin söylemsel boyutlarına ışık tutmayı amaçlamaktadır. Söylem çözümlemesi sosyal problemler üzerinde durur. Söylem her şey değildir ancak, sosyal hayatın ve kültürün tüm izleri söylemde ortaya çıktığı için çözümlenmesi oldukça önem taşımaktadır. Söylem tarihsel kökler taşır, yani söylem çözümlemesinde art zamanlılık ilkesi vardır. Bu yapısal ilişkiler şeffaf veya gizli olabilir ancak, söylem genelde gizli bir güç olduğundan bu yaklaşımın amacı bunu daha görülebilir ve şeffaf kılmaktır.

Eleştirel Söylem Analizinde Yaklaşımlar

Eleştirel söylem analizine yönelik birçok farklı yaklaşım bulunmaktadır. Bu yaklaşımlar, dili incelemeye yönelik yöntem ve yaklaşımlar açısından farklılıklar içermektedir. Ayrıca, toplumsal problemlere odaklanmakta, söylemi toplumsal eylemin bir türü olarak görmekte, söyleme ideolojik bir işlev yüklemekte, söylemi güç ilişkilerinde belirleyici kılmakta ve söylemin toplumu ve kültürü inşa ettiğini ileri sürmektedir. Bu yaklaşımların içerisinde Wodak'ın yaklaşımı, söylem- tarihsel yaklaşım olarak adlandırılmaktadır. Söylem- tarihsel yaklaşımda eleştirel bakış açısı, doğru yanlış ayrımı yapmaktan çok söylemin hizmet ettiği işleve odaklanmaktadır. Wodak, eleştirel söylem analizini dilbilimsel olarak siyasi partilerin yabancı ve göçmen karşıtlığı politikalarını incelemek amacıyla birçok çalışmada kullanmıştır (Mandacı ve Özerim, 2013, s. 105- 130).

Dispozitif Analiz

Söylemin kavrayışına, örneğin Michel Foucault'nun söylem olgusuna dair yapısal açıklamalarına en yakın olanıdır. Ancak Foucault'nun kuramında özne ile nesne arasındaki, söylem ile söylemsel olmayan pratikler ve görünüşler arasındaki arabuluculuk konusunda bir

açık bulmuştur. Dispozitif analiz stratejik olarak Aleksej Leontjev'in eylem kuramına eklenir. Bir üçgenin köşeleri arasındaki arabuluculuk, çalışma, eylem ve söylemsel olmayan pratikler yoluyla gerçekleştirilir. Böylece toplumsal eylemin öznesi, söylem ile gerçeklik arasındaki bağlantı ve Foucaultcu yapısalcılığın katılığını yumuşatan kuramsal bir eylem haline gelir. Dispozitif analiz, Jürgen Link'in söylem kavrayışını, eylemi düzenleyen ve pekiştiren ve böylece iktidarı kullanan kurumlaşmış bir konuşma şekli olarak ele alır.

Foucault'nun dispozitif yaklaşımında dispozitif söylemler, kurumlar, mimari biçimler, düzenleyici kararlar, yasalar, idari tasarruflar, bilimsel, felsefi, ahlaki önermelerden oluşan heterojen bütünler ile bu söylemsel ve söylemsel olmayan öğeler arasındaki ilişkilerin oluşturduğu sistemler olarak ifade edilmektedir (Foucault, 2000, s. 119- 120). Dispozitif birbirinden farklı fakat bir araya gelen bu elemanların arasına yerleştirilebilen bir unsurdur (Level, 2012, s. 65). Dolayısıyla, yönetmenin yönetimi olarak iktidar; belirli amaçlar doğrultusunda, isteklerimiz, beklentilerimiz, amaçlarımız, çıkarlarımız ve düşüncelerimiz, eylemlerimiz üzerinde etkide bulunan, bu amaçla birçok aktörün, birbirinden farklı bilgi tekniklerini ve biçimlerini kullandığı, hesaplanmış ve rasyonel bir eylemdir (Mittchell, 1999, s. 11). Bu noktada özne kavramının batı dillerindeki anlamları önemlidir. Öznellik, hem özgür bir faili hem de bir iktidara tabi olmayı imler. Çok karmaşık etkileşimlerin var olduğu özne/ tebaa teriminin, özneleştirme/ nesneleştirme süreçlerinin belirsizliği bir madalyonun iki yüzü gibidir; yani canlı bir varlığı özneleştiren şey, Foucaultcu anlamda onun bir dispozitife bağlanarak veya Althusser'ci anlamda devletin ideolojik aygıtlarının çağrısına uyarak tabi hale gelmesidir (Zizek, 2013, s. 503). Dolayısıyla, özne/ tebaa, asla bir töz kategorisi değil, kendisini bir dispozitife bağlayan tarihsel ve toplumsal ilişkiselliğin kendisidir.

Sosyo-Bilişsel Yaklaşım

Toplumsal gerçeklik olgusunun sistematikleştirilmesi için bir çerçeve görevi görmektedir. Odak üçlüsü, söylem, biliş ve toplum arasında yapılanmıştır. Söylem; diyalogsal etkileşimi, yazılı metinleri, jest ve mimikleri, tipografik düzeni, imajları ve anlamın diğer tüm semiyotik veya multimedya boyutlarını içeren iletişimsel bir eylem olarak görülmektedir. Sosyo-bilişsel yaklaşım; toplumsal temsilin 3 şekli olan biçimsel, grupsal, kültürel bilgi, tutumlar ve ideolojiler gibi söylemi anlamada etkili olan içerik modelleri sunar (van Dijk, s. 2016).

Sosyo-bilişsel yaklaşım; eleştirel söylem analizlerinde sık sık karşılaştığımız gibi geniş bir metnin ya da konuşmanın tam bir söylem analizinin söz konusu olamayacağını iddia eder. Vurgu ve tonlama, kelime sırası, sözcük stilleri, tutarlılık, yalanlama gibi semantik eylemler, başlık seçimi, konuşma şekli, şematik organizasyon, retorik figürler, sözdizimsel yapılar, önerme yapıları, sıralama, düzeltmeler, duraksamalar konularında incelemeler yapar. Sosyo-bilişsel yaklaşım ayrıca 6 analiz basamağı önerir (van Dijk, 2016):

1. Başlıklar ve makro ifadeler gibi semantik makro-kültürlerin analizi
2. İma, tahmin, kinaye, belirsizlik, ihmal ve kutuplaşma gibi örtük ve dolaylı anlamların şekillendiği yerel anlamların analizi
3. Birçok dilbilimsel belirleyicinin analiz edildiği gizli formal yapıların analizi
4. Biçimlerin küresel ve yerel söylem formlarının analizi
5. Abartma, yerme gibi özel dilbilimsel kavrayışların analizi

6. Bağlanım analizi

Dolayısıyla sosyo-bilişsel yaklaşıma göre eleştirel söylem analizinde tüm bu başlıkların analizi yapılarak söylemin detaylı bir analizden geçtiği söylenebilir. Karmaşık bir yapısı olan söylemin altında yatan gizli ifadeler ancak bu şekilde ortaya çıkarılabilir.

Kapital Dilbilimsel Yaklaşım

Eleştirel söylem analizinin dilbilimsel bir uzantısıdır ve eksiksiz bir analiz için ek dilbilimsel araçlar sunar. Kapital dilbilimsel yaklaşım, söylem- tarihsel yaklaşımına nicel bir metodoloji ekler; geniş yapılar, uyumlu yazılımın anlamlarıyla analiz edilir, böylece sıklık listeleri ve özel istatistiksel anlam ölçütleri sunar. Bu nedenle kapital dilbilimsel analiz uygun kelimelerin seçiminde daha tümdengelimci bir metodolojiyi tercih eder ancak, aynı zamanda ileriki yorumlamalar nitel için uyumlu sıralamalar önerir (Maunter, 2016).

Toplumsal Aktörler Yaklaşımı

Toplumsal ve dilbilimsel kuramların, özellikle de toplumsal kültürün kurulmasında eylemin rolünü açıklayan kuramların geniş kapsamına işaret eder; temsil, pratiğe, insanların ne yaptığına dayanır. Toplumsal aktörler yaklaşımı; toplumsal pratikleri, 7 temel unsuru tanımlayarak tarif eder ve açıklar (van Leeuwen, 2016):

1. Verili metinler içinde eylemleri tanımlar
2. Performans biçimlerini analiz eder
3. Eylemlerine özel sunum türleri uygular
4. Aktörleri belirler
5. Bu eylemlerle şekillenen sosyal pratikler ortaya çıkar
6. Bu sosyal pratikler özel zamanlarda ve yerlerde gerçekleşir
7. Aktörler özel olanaklara ihtiyaç duyarlar

Bu unsurlar sayesinde kültürün oluşmasını sağlayan, toplumu oluşturan birey veya grupların davranışlarına odaklanılır ve bu davranışlardan sonuçlara ulaşmaya çalışılır.

Diyalektik-İlişkisel Yaklaşım

Marksist gelenekteki toplumsal çatışmaya odaklanır ve egemenliğin, farklılığın ve direnişin öğelerinde söylemdeki dilbilimsel tezahürlerini tespit etmeye çalışır. Diyalektik-ilişkisel yaklaşıma göre, bütün toplumsal pratikler, dilbilimsel bir öğeye sahiptir. Eleştirel söylem analizini, semiosis ve toplumsal pratiklerin diğer unsurları arasındaki diyalektik ilişkinin analizi olarak görür. Eleştirel söylem analizi tüm anlamlarıyla özgürleştirici amaçları takip etmeli, toplumsal yaşamın özel alanlarında neyin rahatça “kaybeden” olarak görülebileceğiyle yüzleşen sorunlara odaklanmalıdır. Diyalektik-ilişkisel yaklaşım; analizin yorumlanmasında adım adım sürecek bir prosedür önerir. Söylem- tarihsel yaklaşımı gibi diyalektik ilişkisel yaklaşım da pragmatik, sorun yönelimli bir yaklaşım sunar ki ilk adım, analiz edilecek toplumsal sorunun belirlenip tanımlanmasıdır. Diyalektik ilişkisel yaklaşımın önermeleri şu şekildedir (Fairclough, 2016):

1. Semiyotik açığa sahip özel bir toplumsal soruna odaklanma, metnin dışına çıkma, problemi tanımlama ve semiyotik açısını ortaya koyma
2. Bu semiyotik açığı oluşturan baskın tarzları, türleri ve söylemleri tanımlama
3. Bu açıdaki tarzların, türlerin ve söylemlerin farklılıklarını ve çeşitliliğini göz önüne alma

4. Baskın tarzların, türlerin ve söylemlerin gerçekleştirdiği sömürgeleşme sürecine karşı direnişleri tanımlama

Bu hazırlık adımlarından sonra, diyalektik ilişkiyel yaklaşım; bağlamın yapısal bir analizini ve dilbilimsel özelliklere odaklanan temsilciler/ajanlar, zaman, kip, tarz, söz dizimi ve söylemin egemen ve direnişçi öğelerini karşılaştıran söylemler arası bir analiz önerir. Diyalektik- ilişkiyel yaklaşım da toplumsal pratiklere odaklanmakla birlikte, eleştirel söylem analiziyle toplumsal sorunlara odaklanmak gerektiğini ve bu yolla toplumları özgürleştirici sonuçlar ortaya koymanın önemini vurgulamaktadır.

Wodak'ın Söylem- Tarihsel Yaklaşımı (Discourse- Historical Approach- DHA)

Medya, siyaset ve insanlar arasındaki ilişki çok karmaşıktır. Wodak'a göre; şimdiye kadar, "bunlar nasıl yönlendirilir ve kim kimi etkiler?" sorularına net bir cevap verilememiştir. Yalnızca, disiplinler arası bir araştırma, böylesine karmaşık ilişkileri daha açık hale getirebilecektir. Bu türdeki bir araştırmada, söylem analizi ve spesifik bir şekilde eleştirel söylem analizi, gerek duyulan çoklu yaklaşımların sadece bir bileşenidir. Sadece söylemsel pratiklere değil, aynı zamanda materyal ve semiyotik pratiklere de geniş bir yelpazede odaklanılır. Bu sebeple eleştirel söylem analizi, çokluteorik, çoklometodik, eleştirel ve öz-yansıtmacı olmalıdır.

Mücadeleler ve çatışmalar modern dünyada ve Batı toplumlarında karakterize olur. Homojenlik hiçbir yerde bulunmaz. Aksine ideolojik ikilemler, parçalanma ve çoklu kimlikler, neo-liberal ekonomilerin, ideolojilerin ve küreselleşmenin sonucudur. İdeoloji, milliyetçilikteki ve özellikle sağcı popülist hareketlerdeki ve yabancı düşmanlığındaki bir yükseliş ile bağdaştırılır. Modern toplumlar, ekonomi, bilim, teknoloji, iletişim ve daha fazlası gibi konularda karmaşıklıklar, farklı toplumlar arasındaki ilişkiler ve belirli bir toplum içindeki farklı kişisel gruplaşmalar, ulusal devletler ve uluslararası kuruluşlar arasındaki oluşan çelişkiler ve gerginlikler olarak açıklanmaktadır. Nedensel modeller bu karmaşıklığa uymaz. Wodak, daha hermenotik ve yorumlayıcı bir yolda çalıştığını, farklı semptomların arasındaki ilişkileri açıklama ve ilişkilendirme hakkındaki "semptomatoloji" ile ilgili konuşmayı tercih ettiğini ifade etmektedir. Dahası, Nikos Mouzelis tarafından geliştirilen pragmatik teorik yaklaşım gibi, daha pragmatik şekilde teorik bir yaklaşıma yönelmeyi onaylamaktadır. Wodak'a göre araştırmacıların sorması gereken ilk soru, "Büyük bir teoriye ihtiyacımız var mı?" değil; daha çok "Hangi kavramsal araçlar bu bağlamla ya da bu problemle ilişkilendirilir?" sorusudur. Eleştirel söylem analizine bağlı olan söylem-tarihsel yaklaşım, eleştiri teorisinin sosyo-felsefik yönelimi ile paraleldir. Bu şekilde, bir tanesi eylem boyutuyla ve iki tanesi de temel olarak kavrama boyutuyla ilişkili olan ve en az üç yönü birbirini kapsayan sosyal eleştiri, karmaşık bir kavramı izler (Reisigl ve Wodak, 2016):

1. Metin ya da söyleme ilişkin eleştiride, metin içerikli ya da söylem içerikli yapılarıdaki tutarsızlıkları, çelişkileri, paradoksları ve ikilemleri keşfetmek hedeflenir.
2. Sosyo-teşhis eleştirisinde, analist; metinsel ve iç dünya söyleminin bütünüyle ötesine geçer yani, bağlamsal bilgisini ve geçmişini kullanır; toplumsal, siyasi ilişkiler, süreçler ve koşullar, daha geniş bir çerçeve içerisinde bir söylemsel olayın iletişimsel ya da

etkileşimsel yapılarını iç içe geçirir. Bu noktada analist, söylemsel olayları yorumlamak için sosyal teorileri uygulamak zorunda kalır.

3. Prognostik eleştiride, hastanelerde, okullarda, mahkemelerde, kamu daireleri ve medya raporlama kuruluşlarında, dil engellerini azaltmak için, önerileri ve prensipleri kamu kurumları içerisinde tertiplemek gibi iletişimin dönüşümüne ve iletişime katkıda bulunur.

Söylem-tarihsel yaklaşım, yaklaşımlar içinde belki de en çok dilbilimsel yönelimli olanıdır. Türler, söylemler ve metinler arasında ilişki kurarak bir söylem kuramı geliştirmeye çalışmaktadır. Söylem- tarihsel yaklaşım, eleştirel kuramlar içerisinde bulunmakla birlikte içeriği temel olarak tarihsel ele alır. Wodak, dilbilimsel modelleri, kendi söylem modeline oturtmaya çalışır.

Söylem-tarihsel yaklaşım Teun van Dijk'in (1998) sosyo- bilişsel teorisini açmakta ve onunla bağlantı kurmaktadır ayrıca, "söylemi" yapılandırılmış bilgi formları ve sosyal uygulamalar hafızası olarak görürken, "metni" somutlaştırılmış sözlü söylemler ya da yazılı dokümanlar olarak görmektedir. Yani; konuşma ve yazı dilini, sosyal pratiğin bir biçimi olarak algılar. Bir taraftan, durumsal, kurumsal ve sosyal konular söylemleri şekillendirip etkilerken, diğer taraftan da söylemler, politik süreçlerde söylemsel olmayan toplumsal ve eylemler kadar, söylemseli etkiler. "Söylem" tanımının en dikkat çeken özelliği, "işsizlik" gibi bir makro-başlık veya konu olmasıdır. Örneğin, göç konusundaki bir söylemden yola çıkılarak, işsizlikle mücadele için başka politikalar ileri sürülerek yapılan ırkçı bir tartışma kullanıldığında söylem; söylemdeştir. Her bir makro-başlık, birçok altbaşlığa izin verir. "İşsizlik, pazar, sendikalar, sosyal refah, küresel pazar, inişli çıkışlı politikalar" ve dahasını kapsar (Reisigl ve Wodak, 2009, s. 94- 96).

Söylem-tarihsel yaklaşım; ırkçı ve ayrımcı söylemlerin analizinde, 4 basamaklı bir analiz stratejisi ortaya koymuştur. Bu basamaklar; ırkçı, anti- semitik, milliyetçi ya da etnik içerikler gibi özel bir içerik, başlık ya da söylem, ardından söylemsel stratejiler ve dilbilimsel anlamlar belirlemek ve son olarak ayrımcı stereotiplerin özel, bağlama bağlı dilbilimsel anlamlarını keşfetmek (Reisigl ve Wodak, 2016).

Bu çalışmalarda, söylem-tarihsel yaklaşım şu söylemsel stratejilere yoğunlaşır:

1. İma yollu stratejiler ya da adaylık stratejisi olan dilbilimsel çıkar/ilgi araçları, üyelik kategorilendirmeleri, metaforlar, metonomiler ve ad aktarmalarıdır.
2. Olumlu ya da olumsuz özelliklerin ve örtük ya da açık ifadelerin stereotipik niteliklerinde görülen hüküm stratejileri
3. Uslamlama stratejileri
4. Perspectivization stratejileri olarak ifade edilen, olay ya da ifadeleri raporlama, tarif etme, anlatma veya alıntılama.
5. İfadelerin eylemsel gücünü arttırmaya veya azaltmaya çalışma stratejileri olan yoğunlaştırma ve hafifletme stratejileri (Reisigl ve Wodak, 2016).

Söylem- Tarihsel Yaklaşımın Özellikleri

Söylem- tarihsel yaklaşımı tarihsel, sosyopolitik ve dilbilim yaklaşımlarını birleştirir (Wodak 2002, s. 150'den akt. Tekin 2010, s. 17). Bu yaklaşım salt bir metin analizinin ötesine geçerek söylemin tarihsel olarak oluşumuyla ilgilenir ve sosyo-bilişsel bir düzeyi vurgular. Söylem-tarihsel yaklaşımı, söylemi bağlamı içinde bir metin olarak ele alır. Yani söylemi bağlamdan koparıp izole bir boşluk içerisinde değerlendirmez. Bu nedenle “metinlerarasılık” ve “söylemlerarasılık” gibi iki temel kavramı bağdaştırmaya çalışır (Tekin, 2008, s. 733). Tarihsel bağlama sadık kalarak bir metin analizi gerçekleştirmek araştırmacıya belli bir konuyu kendi bağlamında yeniden ele almak imkânını sağlar. Araştırmacı burada söylemin nasıl oluştuğunu tarihsel olarak gözlemlene şansı bulur (Reisigl and Wodak, 2009, s. 95). Bu sayede içkin olarak ima edilen güncel veya tarihsel önyargılı ifadeleri ve kinayeleri ortaya çıkarmak daha kolay hale gelir (Titscher, vd., 2000, s. 165).

Fairclough (2003, s. 39) metinlerarasılığı bir metnin içinde, diğer metinlerden parçaların, izlerin bulunması olarak tanımlamaktadır. Eleştirel söylem analizi çatısı altındaki farklı kollardan Viyana Okulu'nun söylem- tarihsel yaklaşımına yakın durmaktadır. Bu yaklaşım, “biz” ve “onlar”ın söylemsel inşasını kimlik ve fark söylemlerinin temel unsuru olarak ele almakta ve bu bağlamda içeride ve dışarıda bıraktıklarıyla kimlik inşasına özel bir önem vermektedir.

Söylemler de benzer şekilde, birbirleri ile ilişki içerisinde (Wodak ve Weiss, 2005, s. 127). Bağlamı yeniden kurma, söylem dinamiklerinin ve tartışmaların, temaların veya sözedimlerin bir metin söylem türünden diğerine ya da bir kamusal alandan diğerine geçerken değişime uğramasını ifade etmektedir. Örneğin AB politikaları, süreç dinamikleri içerisinde söylemler aktörler arası müzakerelerden kurumsal metinlere dökülürken, söylemlerin bağlamı yeniden kurulmaktadır (Wodak ve Weiss, 2005, s. 127).

Söylem- tarihsel yaklaşımın pek çok uygulamasında bazı “uslamlama stratejileri” vardır. Toplumla yapılan populist çağrılar, belirsiz ifadeler, üstü kapalı varsayımlar bunlardan bazılarıdır. Bu stratejiler, “topos” adı verilen, argümanları sonuca bağlayan ve içeriğe ilişkin gerekçeler şeklinde ortaya çıkan önermeleri kullanmaktadır. Örneğin ulusal kimliklerin söylemsel inşasında kültür ve tarih topos'ları görülebilmektedir veya ulusal kimliklerin inşasında sıklıkla karşılaşılan tehdit topos'udur. Bu topos, eğer belirli bir eylemin tehlikeli sonuçları varsa onu yapmaktan kaçınmalı ya da belirli tehditler varsa, gerekli önlemlerin alınması anlamında kullanılır (Akt. Düzgüt, 2011, s. 55). Wodak, bu bağlamda söylemi “birbiriyle ilişkili olan eş zamanlı ve ardışık dilsel eylemlerin karmaşık bir yığını” olarak tanımlamaktadır. Bu yaklaşımla bağlantılı olarak, Reisigl ve Wodak (2001), metinleri; ırk, etnik, köken ve ulusal kimlikle ilişkili olarak çözümlemek üzere, söylemsel stratejilerin uslamlamasını yapmışlardır. Buna göre olumlu öz- olumsuz öteki temsilleri yansıtmak için kullanılan söylemsel stratejiler; gönderimsel stratejiler/adlandırma stratejileri, yükleme stratejileri, kanıtlama stratejileri, bakış açısını yansıtmaya stratejileri, güçlendirme/hafifletme stratejileridir (Akt. Karaca, 2017, s. 94).

Reisigl ve Wodak'ın (2001), genel olarak politika söylemini, özel olarak ise olumlu öz temsil ve olumsuz öteki temsilleri çözümlenmek üzere öne sürdükleri "söylemsel stratejiler modeline" göre 1. Kişilere yapılan gönderimler olan gönderimsel stratejiler, 2. Kişilere yüklenen karakteristik özellikler ve nitelikler anlamına gelen yükleme stratejileri, 3. Kişilerin ya da grupların, bir görüşü haklı ya da haksız göstermek için başvurdukları kanıtlar olan kanıtlama stratejileri, yanıltmacalar ve konu alanlarının (topoi) kullanılması, 4. Kişilere yapılan gönderimlerin, yüklenen kimi özelliklerin, ayrımcılığı ya da ötekileştirmeyi haklı göstermek için başvurulan kanıtların belirli bir bakış açısından sunulması olarak ifade edilen bakış açısını yansıtmaya stratejileri, 5. Ayrımcılığa neden olan sözcelerdeki iletinin, belirli dilsel yapılarla desteklenerek güçlendirilmesi ya da belirli dilsel yapılardan kaçınılarak yumuşatılmasını ifade eden güçlendirme/hafifletme stratejileri bulunmaktadır (Akt. Karaca, 2017, s. 95).

Wodak, de Cillia, Reisigl ve Liebhart, metodolojik çerçevelerini Avusturya milli kimliğini incelemek üzere oluşturmuşlardır ancak onların da belirttiği üzere modelleri, başka örneklerle uygulanabilecek modüler bir yapıya sahiptir (Wodak, de Cillia, Reisigl ve Liebhart 2009, s. 186). Wodak ve ekibi söylemsel inşa stratejilerini beş kategoriye ayırmışlardır: Doğrulama ve izafileştirme, inşa, sürdürme, dönüşüm, ayrıştırma/yıkım (Wodak, vd., 2009, s. 36- 42).

Özetle söylem tarihsel yaklaşım; disiplinler arasıdır, problem odaklıdır, eklektiktir, metinlerarası ve söylemlerarası ilişkiler keşfedilir, tarihsel bağlam genellikle, söylemler ve bağlamlar yorumlanarak analiz ve entegre edilir.

Söylem- Tarihsel Yaklaşım ve Üçgenleme- Nirengi (Triangulation) Teorisi

Wodak'a göre eleştirel söylem analistleri için, araştırma seçimlerinde şeffaf olmanın ve önyargılı olma riskini en minimuma indirmenin tek metodik yolu; üçgenleme (nirengi yaklaşımı) (triangulation) prensiplerini takip etmektir. Bu yüzden, söylem-tarihsel yaklaşımın en dikkat çeken ayırt edici özelliklerinden biri, arka plan verileri kadar, çeşitli deneysel verilerin temelinde ve çoklu yöntemci olan farklı yaklaşımlarla çalışmayı denemesidir. Söylem-tarihsel yaklaşım, söylem olaylarının iç içe geçtiği sosyal ve siyasal alanlarda, arka plan ve tarihsel kaynaklar hakkında, büyük miktardaki mevcut bilgiyi birleştirmeye çalışır. Söylemsel hareketlerin tarihsel boyutunu analiz eder. Son olarak da; bağlamları açıklayabilmek için sosyal teorileri birleştirir.

Wodak'ın üçgenleme yaklaşımı, 4 seviyeyi dikkate alan "bağlam" konseptine dayanır, üç seviye bağlam teorilerinin parçası iken, bir seviye tanımlayıcıdır (Reisigl ve Wodak, 2016):

1. Anında, eş bağlam içeren metin ve dil
2. Söylemler, metinler, türler ve deyişler arasındaki metinsel ve söylemler arası ilişki
3. Durum bağlamının belirli bir kurumsal çerçevesi ve dil ötesindeki sosyal/sosyolojik çeşitlilik
4. Birbirleriyle ilişkilendirilmiş ya da iç içe geçirilmiş söylemsel pratikler olan tarihsel ve sosyo-politik bağlamların daha da geniş "büyüklük teorileri".

Üçgenleme yaklaşımında bu dört seviyenin dikkate alındığı, arka plandaki geniş bilgi içerisinde söylemlerin tarihsel boyutu ve sosyal teorileri birleştiren üç boyutlu bir yaklaşım esastır.

Politik ve Ayrımcı Söylemler Üzerine Wodak'ın Söylem- Tarihsel Yaklaşım Çalışmaları

Kurt Waldheim'in Analizi

Wodak söylem- tarihsel yaklaşımını geliştirmek için, kalıplaşmış antisemitik bir görüntünün oluşumunu yani Kurt Waldheim'in (1986- 1992) başkanlık kampanyasında kamusal bir söylemde ortaya çıkan "Feindbild"i ilk olarak detaylıca araştırmak için bir çalışma yapmıştır. Wehrmacht hakkındaki tarihi gerçeklerden oluşan ve Balkanlar'da katliam yapan Waldheim'in hikâyesi ile Jews'in Yunanistan'dan sınır dışı edilmesini ele almıştır. Bir taraftan sosyal bağlam ve dildeki iç içe geçmiş söylemin önyargılı dilsel içeriğini test ederken, diğer taraftan da ikincil metinlerdeki bağlam olayları ve diğer gerçeklerle yüzleşmiştir. Bu sebeple, yalnızca meta veriye güvenmemiş böylece, gerçekleri ve gerçeklerin kötü yanını tespit ve tasvir etmeyi başarmıştır. Avusturya basınındaki yer alan haberler ve politikacıların ifadeleri ile New York Times karşılaştırmasında da bu işkencenin tam ve sistematik bir şekilde yapıldığını ortaya koymuştur.

Çalışmayı sözlü ve yazılı şekilde yürüten Wodak, Başkanlık seçimi kampanyasının yapıldığı 4 ay boyunca her gün belirli 3 gazeteyi (Presse, Neue Kronen Zeitung, the New York Times) sistematik bir şekilde incelemiş ve 1986 Haziran sonrasında da belirli aralıklarla incelemeye devam etmiştir. Bu süre zarfında günlük radyo ve televizyon haberlerini, röportajları, televizyon tartışmalarını, duruşmaları, büyük bir haber belgeseli serisini ve farklı kurumsal ortamlardaki tartışmaları analiz için entegre etmiştir. (Wodak, 2001, s. 70).

Bu söylem- tarihsel çalışması, spesifik bir şekilde, Avusturya politikacılarının ifadeleri ve nutuklarının yanı sıra, tüm yazılı, görsel, işitsel medya, radyo, televizyon ve gazete serileri gibi medya türlerindeki büyük bir çeşitliliği kapsamıştır. Daha sonrasında da Nazi araştırması yapmış ve zengin bir veri içeriği oluşturmuştur. Bir taraftan sosyal bağlam ve dildeki iç içe geçmiş söylemin önyargılı dilsel içeriğini test ederken, diğer taraftan da ikincil metinlerdeki bağlam olayları ve diğer gerçeklerle yüzleşmiştir. Ortaya çıkan sonuç, Avusturya tarihi ve bazı söylencelerle ters düşmüştür. Örneğin; "Nazi politikalarındaki diktatörlük ve bölgesel yayılcılığının ilk kurbanı Avusturya" gibi. (Wodak, 1990, s. 21- 29). Dolayısıyla Wodak, söylem- tarihsel yaklaşımla yaptığı analizde tarihsel bağlam ve medya iletilerinde politik söylemleri birarada değerlendirdiğinde, yaşananla söylenen arasındaki farkı ortaya çıkarmıştır. Politik olarak medya aracılığıyla ırkçılığı kapsayan bir ayrımcılık yapıldığını ortaya koymuştur.

Göçmenler Üzerine Bir Analiz

Ruth Wodak göçmenler üzerinden yapılan ırkçılıkla ilgili birçok araştırma yapmıştır. Bunların içinde Avusturya, İspanya, İngiltere, Rusya gibi ülkelerdeki göçmenleri ve bu ülkelerin yayın organlarını detaylıca incelemiştir. Bunlardan biri olan Romanya'dan göç edenlere karşı ırkçı ayrımcılık üstünde de Wodak, söylem- tarihsel yaklaşımla bir çalışma yapmıştır. Bu çalışmada uluslar ve ulusal kimlikler hakkındaki söylemler, en az 4 tane söylemsel makro-strateji grubuna ayrılmıştır (Wodak, 2001, s. 71):

1. Ulusal kimliklerin yapılmasını amaçlayan yapıcı stratejiler
2. Kimlik daralması ya da ulusal kimliklerin muhafaza edilmesi ya da yeniden üretilmesini amaçlayan koruyucu ve haklı çıkarıcı stratejiler
3. Ulusal kimliklerin değişimini amaçlar dönüştürücü stratejiler

4. Ulusal kimlikleri parçalara ayırmayı amaçlayan yıkıcı/zararlı stratejiler
- 5.

Bu dört çalışmanın tümü de, özellikle günlük konuşmalar içerisindeki aynı anda oluşan şovanist sözlerin yanı sıra, anti semitik, ırkçı ve ayrımcı Avusturya bağlamından alınmıştır. Spesifik bir söylem-analitik yaklaşımdaki dört çalışmada başvurulan yöntem 3 boyutludur (Wodak, 2001, s. 72):

1. Anti semitik, ırkçı, etnikçi ya da ulusalcı içerikler
2. Tartışma stratejilerini içeren söylemsel stratejiler
3. Tür olarak dilsel anlamlar, spesifik, ayrımcı kalıplaşmışlıkların bağlama dayalı dilbilimsel gerçekleştirmeler simge olarak incelenmiştir.

Sonuçta basit ancak, kesinlikle rastgele seçilmemiş olan ve temel yapısı “biz ve onlar” olan ve “kendini pozitif, başkasını negatif sunan” 5 soru ortaya çıkmıştır:

1. İnsanlar nasıl isimlendirilir ve dilsel açıdan nasıl ifade edilir?
2. Onlara atfedilen kişisel özellikler, karakterler, nitelikler ve roller nelerdir?
3. Tartışma ve tartışma programlarının aracılığı ile belirli kişiler ve sosyal gruplar, başkalarını dışlama, ayrımcılık yapma, sindirme ve sömürüyü meşrulaştırma için çalışır mı?
4. Hangi perspektiften bakılırsa, bu etiketler, atıflar ve argümanlar ifade edilir?
5. Söylemler, tek tek ve açıkça hesaplanır mı? Yoğunlaştırılır ya da hafifletilir mi?

“Biz ve onlar” ın söylemsel yapısı, ırkçı ve önyargılı algılar ve söylemlerin temelidir. Bu söylemsel yapı, sosyal aktörleri imleme ile başlar, negatif özellikleri genelleştirmeyle devam eder ve sonra da hariç bırakılan ve dâhil edilen bazı şeyleri haklı çıkarmak için yapılan tartışmalarla karmaşıklaşır (Reisigl ve Wodak, 2001). “Biz ve onlar” aslında toplumu veya siyaseti ikiye bölen, kutuplaştıran bir bakış açısının söylemlere geçmesidir.

1999 Seçiminde FPÖ Partisi Analizi ve “İlk Avusturya” Tasarısı/ Önergesi- Tarihsel Bağlam- Etnoğrafya İhtiyacı

Wodak, 1999 yılında Avusturya’da yapılan seçimde FPÖ Partisi’nin seçim söylemlerini ve öne sürülen Avusturya önergesinin maddelerini analiz etmiştir.

Çalışmaya göre; 1956’da kurulan FPÖ (Freiheitliche Partei Österreichs- Avusturya Özgürlük Partisi), VDU (Wahlpartei der Unabhängigen- Bağımsızlar Birliği) için en başarılı parti olarak görülmekteydi ve açıkça Alman Kültürel Topluluğunu korumaktaydı. Bu yüzden bundan 40 yıl öncesinde FPÖ, her partinin daha liberal ve daha muhafazakâr üyelerinin arasındaki gerginliklere rağmen Avrupa’da hiç liberal bir parti olamamıştır. 1986’da Haider partiye başkan olarak seçilmiş ve Ekim 1999’a kadar Avusturyada %26.91 oranında (1,244,097) oy sayısına yükselmiştir. Partinin 1993’teki parti politikaları, Fransadaki Le Pen’s partisiyle benzer olarak, yabancı karşıtı, anti Avrupa birlikçi ve yaygın popülist olarak görülmüştür. 1997 sonbaharında, FPÖ, hristiyan değerlerinin vurgulandığı yeni bir parti programı sunmuştur. Günümüzde de FPÖ, batı Avrupa’nın en büyük sağcı partisidir. 4 Şubat 2000’den beri, muhafazakâr ÖVP (Österreichische Volkspartei- Avusturya Halk Partisi) ile koalisyon kuran FPÖ, Avusturya hükümetinin bir parçası olmuştur. Bu gelişme, uluslararası ve ulusal boyutta büyük karışıklıklara

sebeplere olmuş ve Avrupa Birliği'nin diğer 14 üye devleti tarafından yaptırımlara yol açmıştır (Engel ve Wodak 2013, s. 77).

Wodak (2001, s. 78), FPÖ'nün 3 Ekim 1999 seçimindeki başarısını açıklayabilmek için, 4 seviyelik teori modeline başvurmuştur. Bu teoriler;

1. Avusturya Nazisi ile gelen terimler
2. Popülizm terimleri
3. Sosyal refah devletlerden neo-liberal ekonomilere olan değişiklikler hakkındaki teoriler
4. Küreselleşme zamanı içerisindeki yükselen ırkçılık hakkındaki teoriler olarak belirlenmiştir.

Bu teoriler ayrıca detaylı şekilde şu başlıklara ayrılmıştır (Wodak, 2001, s. 78);

Topic 1: Neo-liberal önergeler

Topic 2: Wehrmacht'ın aklanışı

Topic 3: Kadın kariyeri

Topic 4: Geleneksel cinsiyet rolleri

Topic 5: Doğrultma

Topic 6: Bütünleşme ve güvenlik

Topic 7: Aşırı yabancılaşma

Topic 8: Sosyal refahın arka kısmı

Topic 9: Rüşvete karşı etkinlik ve objektiflik

Topic 10: Esneklik ve rekabet

Topic 11: Alman dili ve kültürü tarihi gelişmeleri kapsamaktadır.

Araştırma altındaki objenin anlaşılmasını sağlayan geçmiş tarihi bilgiyi sağladıktan sonra, 1993'teki özel Avusturyalı popülist söylem için yukarıda belirtilen söylem modelinin uygulanmasına başlamıştır. Bu modelde Wodak, çoklu türlerin analizi ile (medya, sloganlar, parti programı vb.) ulusal söylemler olarak işaretlenmiş alt başlıkları toplamıştır. Avusturya ilk tasarısını başlatmak için, FPÖ politikasında özellikle düşmanca duyguları kıskırtmak için stratejik popülist bir hareketin, büyük ve şiddetli bir adım olduğunu tespit etmiştir. Buna göre ileri sürülen Avusturya Tasarısı şu şekildedir (Wodak, 2001, s. 84- 85):

Başlık: "İlk Avusturya" Tasarısı/Önergesi

Altbaşlık: Tüm Avusturya vatandaşları için vatan hakkını kalıcı şekilde güvenlik altına alan yasal tedbirleri oluşturma yoluyla ve bu açıdan Avusturya'da ölçülü bir güç politikası sağlama

1. 1920'de federal anayasanın kanun haline getirdiği "Avusturya bir göç ülkesi değildir" ibaresi, ulusal bir hedef amacıyla kabul edilmiştir.
2. Yasadışı göç sorunu tatmin edici boyutta çözüme kavuşana kadar, konut sıkıntısı ortadan kalkana kadar, işsizlik %5 oranında azaltılana kadar, göçlerin durdurulması.
3. Federal bir yasanın iş yerlerinde yabancı işçilere genel bir kayıt alanı açmaması
4. Özellikle belirli bir organize suçunda yürütme yetkisindeki yükselme
5. Kalıcı sınır birlikleri yerine ordu askeri oluşturulması için bir yasanın kabulü

6. Okul organizasyonlarındaki öğrenci sayısındaki belirli bir zorunluluk olması yasını değiştirmek için bir yasa kabulü
7. Ana dili Almanca olmayan çocuklar tarafından okuldaki yaşanan gerginlikleri hafifletme
8. Parti içi bir harekette yer almak isteyen, sadece Avusturya vatandaşlarını korumaya yönelik yönetmelik oluşturulması
9. Vatandaşların erken elde ettiği hakları kısıtlamak için bir federal yasa kabulü
10. Yasadışı iş faaliyetlerini sona erdirmek için bir yasa kabulü
11. Anlık sınır dışı uygulanabilmesi için bir altyapı oluşturulması ve yabancı suçlular için ikamet yasağı yaptırımı
12. Göç hareketini önleme amacıyla, Doğu Avrupa Vakfı kurmak için yasa kabulü

Wodak bu maddeleri değerlendirdiğinde; daha retorik ve polemik olan 2,3,4,8 ve 12. tasarı maddeleri hariç, diğer maddelerin Avusturya'daki asıl kanunlardan önemli derecede bir farkı olmadığını ileri sürmüştür. Çalışmada en sıra dışı talebin ise, sorunlar çözülene kadar göç hareketlerini durdurmayı amaçlayan 2. madde olduğu belirtilmiştir. Çalışmaya göre; FPÖ, bu 12 maddenin de açıklandığı broşürler dağıtmıştır. FPÖ, sıklıkla tehlike ve sorumluluk topolarını kombinlemiştir. Yasa ve düzen altındaki bir devlet, bu tür koşulları kabul edemez. Kara ekonomi ve büyüyen suçluluk alanlarındaki mevcut sorunlar, “yasadışılık”ta daha sabit bir artışı şiddetlendirmektedir. Dahası, Avusturya'daki konut ihtiyacı hızlı bir şekilde artmaktadır. Büyük orandaki yabancılar, konut kısıtlılığı sebebiyle, kiralari yüksek oranda olan konutlar yerine gecekondularda ikamet etmek zorunda kalırlar. Burada konut sorunu yaşayan, tasarının daha kabul edilebilir bir hale getirilmesi için tasarlanmış gibi görünen, sayısız yabancı söz konusudur ancak bu noktada, bir grubun, “yabancı” olarak adledilen diğer bir guruba karşı oynaması gerçeği de mevcuttur (Wodak, 2001, s. 87- 88).

10. maddede, kurbanla- cellat arasında, yabancılar ev sahipliği eden tehdit toposu ve kültür topoları ile ilişki kurulur. Giderek nüfusu artan ve federal bir başkent olan Viyana'da, yabancılar derneklerde ve kulüplerde bir araya toplamaktadır. Ancak bu alanlarda, Avusturya dernek düzenlemelerinin yasal dayanağı istismar derecesine ulaşır. Bu sebeple yerli sakinler ve işletmeler arasında bir hoşnutsuzluk oluşur. Daha genişletilmiş yasa çalışmaları ile bu durum çözülebilir. Ancak son birkaç yıl içerisinde, yabancıların sosyal refah derecesinde kötüye giden bir artış olmuştur. Bu metin parçasında yabancı karşıtı önyargıların çoğu yeniden dile getirilmiştir. Yabancılar ve onlara karşı negatif hisseden Avusturyalılar, onların pis, kötü davranan, yasa dışı ve gürültücü tavırları sebebi ile yabancılar kendilerini suçlu hissettirmektedir. Sonuç olarak yabancı düşmanlığı, haklı olarak görülmektedir (Wodak, 2001, s. 89).

6. maddede ise; “çoklu kültür toplumlarına” karşı ve “Alman kültürünü korumayı” hedefleyen açık bir örnek ifade edilmektedir. Örneğin Eğitim Bakanı Scholten gibi çok kültürlü bir teklifi teşvik eden birçok sosyalist, kültürel kimliği neredeyse değersiz kılan, gerçekten şüpheli siyaset içerisine girmektedir. “Kültürel kimliğini korumak ve anadili Almanca olmayan çocukların başarısını sağlamak ve onlara sağlam bir eğitim garanti edebilmek için, sınıf mevcutları yaklaşık

30 ile sınırlı olmalıdır” yasaı değişmelidir. Çünkü bu durum toplum için eğitim düzeyinde bozulmalar ve zorlukları kaçınılmaz hale getirmektedir. Yani bugün okullardaki birçok problem, yabancılar üzerinden yansıtılmaktadır (Wodak, 2001, s. 89).

Wodak yaptığı bu analizle seçim kampanyasına dönüşen yabancı düşmanlığı ve ırkçılığı, siyasi söylemler ve Avusturya Tasarısı'nın maddeleri üzerinden ortaya koymayı amaçlamış ve söylemlerdeki yabancıları dışlayan, tehdit olarak gören ifadeleri öne çıkarmıştır.

Ayrımcılığa Karşı Savunma “Topoi”ları

Wodak çalışmalarıyla bir taraftan, söylemlerde yatan ayrımcı unsurları ortaya çıkarmakla birlikte, diğer taraftan da bu ayrımcılığı meşrulaştıran ya da savunulmasını sağlayan diğer söylemlerin de üzerinde durmuştur. Ayrımcı güçler uygulamalarını haklılaştıran, klişe veya geleneksel söz anlamına gelen “topoi” kavramıyla ifade edilen savunma maddeleri belirlemiştir.

Savunma teorileri içerisinde, “topoi” ya da “loci” zorlayıcı/direticiliğe ait bir tartışmanın parçaları olarak tanımlanır. Avantajlı ya da faydalı olan topolar, durumları takip ederek birbirlerinin yerine kullanılabilir. Örneğin, Viyana belediyesinin bir kararında, oturma izinlerinin reddi şuradan yola çıkar: “Davacının ailevi ve özel durumu sebebi ile oturma izninin reddi, kişinin aile ve özel hayatına büyük bir saldırıyı temsil eder. Fakat kamu yararı, davacının özel ve ailevi çıkarlarından daha değerlidir. Bu yüzden, hükme göre karar verilmesi zorunludur.” (Wodak ve Weiss, 2005, s. 122- 136). Dolayısıyla yapılan ayrımcı uygulamalarda kamu yararı öne çıkarılarak kararlar haklılaştırılmakta/ meşrulaştırılmaktadır. Bu uygulamalarda belirlenen diğer “topoi” lar şunlardır (Wodak, 2001, s. 74- 77):

1. Tehlike ve tehdit topoları; bir siyasi eylem ya da tehlikeli karar belirtisi taşıma durumunda kullanılır.
2. Hümanist topolar; bir siyasi eylem ya da karar aşamasında, insan haklarına ve değerlerine uyumlu değilse yorumlanabilir. Bu topo, içerisinde ırkçılık, etniklik, cinsiyet geçen her konuda kullanılmaktadır.
3. Adaletle yakından ilişkili olan topolar; “herkes için eşit haklar” prensibine dayalıdır.
4. Sorumluluk topoları; belirli bir grup ya da devletin, bazı sorunların ortaya çıkmasından sorumlu olduğu durumlarda, topolar bu sorunlara çözüm bulmak için kullanılmalıdır gerçeğine dayanır. Bu topo her ne kadar sıklıkla ayrımcılığa karşı işlenen bir suçun telafisi için sıklıkla kullanılıyor olsa da (örneğin Nazi suçu), tam tersi bir amaca hizmet eder.
5. Tartma ve ağırlık topoları; spesifik bir nedensel topo olarak kabul edilmektedir ve bir kişiye, kuruma veya bir ülkeye özgü sorunlar yüklenerek, bu yükleri azaltmak amacıyla hareket edilmesi gerekir. Bu topo, göç kısıtlamalarının meşrulaştırıldığı zamanda, metaforik bir kullanım olan “bot doldu/çok kalabalık” cümlesinde kullanılmıştır.
6. Mali/finansal topolar, belirli bir durum ya da eylem, çok fazla maliyete ya da gelir kaybına sebep olursa, bu kaybı önlemeye yardımcı olacak veya harcamaları azaltacak

- yardımcı eylemler yapılmalı, kuralı takip edilerek kategorize edilir. Avusturya'daki eski bir vali tarafından dolaylı olarak kullanılmıştır.
7. Gerçeklik topoları; gerçek, olduğu gibi, hakikat olduğu için, belirli bir eylem/ karar gerçekleştirilmelidir.
 8. Numara topoları; eğer sayılar spesifik bir topoyu kanıtlarsa, spesifik bir eylem yapılmalı ya da yapılmamalıdır.
 9. Kanun ve hak topoları; bir yasa ya da başka bir norm ya da başka bir idari- politik eylem yasaklanırsa, eylemin gerçekleştirilmemesi ya da göz ardı edilmesi gerekmektedir, kuralına dayalıdır.
 10. Tarih topoları; tarih, belirli eylemlerin belirli sonuçlarını öğrettiği için, karşılaştırılabilir tarihsel bir örnekle spesifik bir durumun kıyaslamasında yine spesifik bir eylem gerçekleştirilmeli ya da göz ardı edilmelidir. Tarih öğretim derslerinde Ciceronian topolar olarak var olmuştur.
 11. Kültür topusu; bir insan topluluğunun kültürü olduğu için, spesifik durumlarda belirli sorunlar ortaya çıkar, anlayışına dayanır. Bu topo Jörg Haider tarafından kullanılmıştır.
 12. Kötü topusu, eğer bir doğru ya da teklif, kötüye yardımcı oluyorsa, bu doğru ya da teklif değiştirilir. Sağcı politikacılar bu toponun gerisindedir.

Wodak bu tespitlerinde, tüm bu topoların, iktidar güçler tarafından, ülkenin genelini ilgilendiren olumsuz durumlarda, çözüm olarak sunulan ancak, gerçeğin tam tersine hizmet eden, yani ayrımcılığı pekiştiren söylemler ve uygulamalar olarak sunulduğunu ortaya çıkarmıştır.

Sonuç

Eleştirel söylem analizi ve bu yöntem içerisindeki çeşitli yaklaşımlarla beraber Ruth Wodak'ın söylem- tarihsel yaklaşımının teorik yapısını ortaya koyabilmek ve bu bağlamda, toplumsal ve siyasal yaşamın gerçeklerini tespit etmek için yaptığı uygulamalarından örnekler sunabilmek amacıyla yapılan çalışmada; Ruth Wodak'ın, göçler, ırkçılık, antisemitizm, yabancı düşmanlığı odaklı çalışmalarında felsefesini, iktidar güçlerin kendi egemen ideolojilerini topluma empoze etmek adına, değersiz veya öteki olarak gösterilen bireylerin maruz kaldığı güç gösterilerinin ortaya çıkarılmasını sağlamak üzerine kurduğu açıkça görülmüştür. Wodak'a göre toplumlarda homojenlik hiçbir yerde bulunmaz aksine toplumlar, ideolojik ikilemler, parçalanma ve çoklu kimlikler barındırır. Bunlar neo-liberal ekonomilerin, ideolojilerin ve küreselleşmenin sonucudur. İdeolojiyi, milliyetçilikteki ve özellikle sağcı popülist hareketlerdeki ve yabancı düşmanlığındaki bir yükseliş ile bağdaştırır. Bu doğrultuda Wodak, söylemin içinde yer alan gizli-örtük iletilerde yatan egemen ideolojinin ortaya çıkarılmasında, Teun van Dijk'in sosyo-bilşsel kuramını açarak söylemlerdeki ötekileştiren, dışlayan unsurları analiz eden ve bu anlamda olayları tarihsel bağlamda ele almayı öneren ve böylece söylemleri araldanındaki gerçeklerle birlikte tespit eden bir eleştirel söylem analistidir. Wodak'ın söylem- tarihsel yaklaşımında makro başlıklar ve onlarla ilintili çok fazla sayıda alt başlıklar vardır. Küresel kapitalist dünyanın çözümlenmesi için söylem- tarihsel yaklaşım altında; metin- söylem eleştirisi, sosyo- teşhis eleştirisi, prognostik eleştiriyi kullanmaktadır. Ruth Wodak eleştirel

söylem çalışmalarında nirengi- üçgenleme (triangulation) kavramını öne sürmüş ve bu yaklaşımla arka plan verileri, deneysel veriler, çoklu yöntemler kullanılarak, yaşananların gerçeklikleriyle beraber anlaşılabilirliğini vurgulamıştır. Wodak'a göre şeffaf olmanın ve önyargılı olma riskini en minimuma indirmenin tek metodik yolu üçgenleme (nirengi yaklaşımı) (triangulation) prensiplerini takip etmektir. Bu noktada söylem-tarihsel yaklaşıma dikkat çeken Wodak, söylem olaylarının iç içe geçtiği sosyal ve siyasal alanlarda, arka plan ve tarihsel kaynaklar hakkında, büyük miktardaki mevcut bilgiyi birleştirmeye çalışır. Söylemsel hareketlerin tarihsel boyutunu analiz eder, bağlamları açıklayabilmek için sosyal teorileri birleştirir.

Bu anlamda Wodak, Kurt Waldheim'in 1986 yılında yapılan başkanlık kampanyasında kamusal bir söylemde ortaya çıkan ve düşman simgesi olarak kullanılan "Feindbild" kavramının detaylıca izini sürmek ve kalıplaşmış antisemitik bir görüntünün oluşumunu incelemek için söylem- tarihsel yaklaşım ile bir analiz yapmıştır. Bu çalışma ile Wehrmacht hakkındaki tarihi gerçeklerden oluşan ve Balkanlarda katliam yapan Waldheim'in hikâyesi ile Jews'in Yunanistan'dan sınır dışı edilmesini ele almıştır. Avusturya basınındaki söylemlere dikkat çeken Wodak, bu söylemlerin kullanılmasının işkence olduğunu öne sürmüş ve yabancı düşmanlığının kışkırtıldığını belirtmiştir.

Wodak'ın bir diğer çalışması olan göçmenler üzerindeki analizinde; "biz ve onlar" karşıtlığında ve "kendini pozitif, başkasını negatif sunan" söylemlerin kullanıldığını tespit etmiştir. "Biz ve onlar" in söylemsel yapısı, ırkçı ve önyargılı algılar ve söylemlerin temelidir. Bu söylemsel yapı, sosyal aktörleri imleme ile başlar, negatif özellikleri genelleştirmeye devam eder ve sonra da hariç bırakılan ve dâhil edilen bazı şeyleri haklı çıkarmak için yapılan tartışmalarla karmaşıklaşır.

Wodak'ın Avusturya ilk tasarısını başlatmak için, büyük ve şiddetli bir adım olan, FPÖ Partisi'nin 1999 seçimlerindeki başarısında rol oynayan politikasında özellikle düşmanca duyguları kışkırtmak için kullandığı stratejik popülist hareketi ele alan diğer analizine göre; FPÖ'nün söylemlerinde klişe anlamında birçok "topoi" kullandığı, bunlardan çoğunlukla tehdit, kültür, tehlike ve sorumluluk topolarının kombinlenerek kullanıldığını tespit etmiştir. Ayrıca, "çoklu kültür toplumlarına" karşı ve "Alman kültürünü korumayı" hedefleyen açık bir örnek niteliğinde olduğunu belirtmiştir.

Sonuç olarak Wodak'a göre tüm eleştirel söylem analizi yaklaşımları; toplumsal farklılıkların ve eşitsizliklerin söylemsel boyutlarına yönelir, seçkinlerin eşitsizlikleri pekiştirmek için kullandığı dilbilimsel anlamları irdeler, sorun yönelimlidir ve dilbilimsel uzmanlık gerektirmektedir. Ruth Wodak, göçler, yabancılar ve ırkçılık üzerine yaptığı çalışmalarda eleştirel söylem çözümlemesi içerisinde söylem-tarihsel yaklaşımı geliştirerek, iktidar güçlerin politik söylemlerinde sıklıkla ideolojik ifadeler kullandıklarını ve bu söylemlerle yabancı düşmanlığını kışkırttığını tespit etmiştir.

Kaynakça

- Andersen, N. A. (2003). *Discursive Analytical Strategies: Understanding Foucault, Koselleck, Laclau, Luhmann*. USA: Policy Press.
- Büyükkantarcıoğlu, N. (2001). Yazınsal Eleştiri Kuramları İçerisinde Eleştirel Söylem Çözümlemesinin Yeri ve İşlevi. *TÖMER Dil Dergisi, Dilbilimsel Eleştiri Özel Sayısı*, Temmuz, 105, 17-29.
- Dursun, Ç. (2013). *İletişim Kuram Kritik*. Ankara: İmge.
- Düzgüt, A. S. (2011). Avrupa Birliği-Türkiye ilişkilerine postyapısalcı yaklaşım: Almanya örneğinde dış politika ve söylem analizi. *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 8(29), 49- 70. www.uidergisi.com.tr/wp-content/uploads/2013/02/avrupa-birligi-turkiye.pdf.
- Engel, J. & Wodak, R. (2013). "Calculated Ambivalence" and Holocaust Denial in Austria. Ruth Wodak, John E. Richardson (Ed.), *Analysing Fascist Discourse European Fascism in Talk and Text* içinde, (s. 73- 96). New York: Routledge.
- Evre, B. (2009). Söylem Analizine Yönelik Farklı Yaklaşımlar: Bir Sınıflandırma Girişimi. İsmet Parlak (Ed.), *Medyada Gerçekliğin İnşası* içinde, (s. 107-152). Konya: Çizgi.
- Fairclough, N. & Wodak, R. (1997). Critical Discourse Analysis. Teun Van Dijk (Ed.). *Discourse Studies: A Multidisciplinary Introduction* içinde, (s. 258- 284). London: Sage.
- Fairclough, N. (2003). *Analysing Discourse Textual Analysis for Social Research*. London, UK: Routledge
- Fairclough, N. (2016). A Dialectical-Relation Approach to Critical Discourse Analysis in Social Research. Ruth Wodak, Michael Meyer (Ed.), *Methods of Critical Discourse Studies* içinde, (s. 86- 108). London: Sage.
- Fay, B. (1987). *Critical Social Science: Liberation and its Limits*. Newyork: Cornel.
- Foucault, M. (2000). *Entelektüelin Siyasi İşlevi*. Işık Ergüden, Osman Akınhay ve Ferda Keskin (Çev.). İstanbul: Ayrıntı.
- Habermas, J. (1988). *On the Logic of the Social Sciences*. Cambridge: The MIT.
- İnal, Ayşe (1996). *Haber Okumak*. İstanbul: Temuçin.
- Karaca, K. (2017). Seçim Propaganda Konuşmalarının Söylemsel Stratejiler Çerçevesinde İncelenmesi: Söylemsel-Tarihsel Bir Yaklaşım. 30. *Ulusal Dilbilim Kurultayı Bildirileri* içinde, (s. 93-101). Ankara: Dilbilim Derneği.
- Kocaman, A. (2009). Dilbilim Söylemi, *Söylem Üzerine* (3. Baskı) içinde (s. 1-11) (3. Baskı). Ankara: ODTÜ Geliştirme Vakfı.
- Level, J. (2012). *Foucault Sözlüğü*, Veli Urhan (Çev.). İstanbul: Say.
- Mandacı, N. & Özerim, G. (2013). Uluslararası göçlerin bir güvenlik konusuna dönüşümü: avrupa'da radikal sağ partiler ve göçün güvenleştirilmesi, *Uluslararası İlişkiler Dergisi*,

10(39), 105-130.
https://s3.amazonaws.com/academia.edu.documents/33716867/mandaci_ozerim_makale.pdf?AWSAccessKeyId=AKIAIWOWYYGZ2Y53UL3A&Expires=1528884403&Signature=zFNUhEnuqdyPZ0jMQrjYSMeV%2FWc%3D&response-content-disposition=inline%3B%20filename%3DUluslararası_Goclerin_Bir_Guvenlik_Konus.pdf.

Martin, J. R. & Wodak, R. (2003). *Re/reading the Past: Critical and Functional Perspectives on Time and Value*. Philadelphia: John Benjamins.

Maunter, G. (2016). Checks and Balances: How Corpus Linguistics Can Contribute to CDA. Ruth Wodak, Michael Meyer (Ed.). *Methods of Critical Discourse Studies* içinde, (s. 154-179). London: Sage.

Mittchell, D. (1999). *Governmentality: Power and Rule in Modern Society*. London: Sage.

Reisigl, M. & Wodak, R. (2001). *Discourse and Discrimination. Rhetorics of Racism and Antisemitism*. London, New York: Routledge.

Reisigl, M. & Wodak, R. (2009). The Discourse- Historical Approach (DHA). Ruth Wodak, Michael Meyer (Ed.). *Methods for Critical Discourse Analysis* (2. Revised Edition) içinde (s. 87- 121). London: Sage.

Reisigl M. & Wodak, R. (2016). The Discourse-Historical Approach (DHA). Ruth Wodak ve Michael Meyer (Ed.). *Methods of Critical Discourse Studies* içinde, (s. 23- 61). London: Sage.

Tekin, B. Ç. (2008). The construction of Turkey's possible EU membership in French political discourse. *Discourse & Society*. 19 (6), 727- 763.
<http://journals.sagepub.com/doi/abs/10.1177/0957926508095891>.

Tekin, B. Ç. (2010). *Representations and Othering in Discourse: The construction of Turkey in the EU context*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins.

Titscher, S., Meyer, M., Wodak, R. & Vetter, E. (2000). *Methods of Text and Discourse Analysis*. London: Sage.

van Dijk, T. A. (1993). *Elite Discourse and Racism*. Newbury Park: Sage.

van Dijk, T. A. (1998). *Ideology: A Multidisciplinary Approach*. London: Sage.

van Dijk, T. (2001). Critical Discourse Analysis. Deborah Schiffrin, Deborah Tannen, Heidi E. Hamilton (Ed.). *The Handbook of Discourse Analysis* içinde (s. 466-485). USA: Blackwell.

- van Dijk, T. (2007). Comments on Context and Conversation. Norman Fairclough, Giuseppina Cortese & Patrizia Ardizzone (Ed.). *Discourse and Contemporary Social Change* içinde (s. 281-316). Bern: Peter Lang.
- van Dijk, T. A. (2016). Critical Discourse Studies: A Sociocognitive Approach. Ruth Wodak & Michael Meyer (Ed.), *Methods of Critical Discourse Studies* (3. Baskı) içinde (s. 62- 85) London: Sage.
- van Leeuwen, T. (2016). Discourse as the Recontextualization of Social Practice - A Guide. Ruth Wodak & Michael Meyer (Ed.). *Methods of Critical Discourse Studies* (3. Baskı) içinde (s. 136-153). London: Sage.
- Weiss, G. & Wodak, R. (2003). *Critical Discourse Analysis. Theory and Interdisciplinarity*. New York: Palgrave Macmillan.
- Wodak, R. (1990). The waldheim affair and antisemitic prejudice in Austrian public discourse. *Patterns of prejudice*, 24(2), 18-33. <https://www.tandfonline.com/doi/pdf/10.1080/0031322X.1990.9970049>.
- Wodak, R. (1996). Critical Linguistics and Critical Discourse Analysis. Jan Zienkowski, Jan Ola-Östman & Jef Verschueren (Ed.). *Discursive Pragmatics* içinde (s. 50-69). Amsterdam: John Benjamins Publishing Company.
- Wodak, R. (2000). Does sociolinguistics need social theory? New perspectives in critical discourse analysis. *Discourse and Society*, 2 (3), 123- 147.
- Wodak, R. (2001). The Discourse-Historical Approach. Ruth Wodak ve Michael Meyer (Ed.). *Methods of Critical Discourse Analysis* içinde (s. 63- 94). London: Sage.
- Wodak, R. (2002). Fragmented Identities: Redefining and Recontextualizing National Identity. Paul Chilton and Christina Schaffner (Ed.). *Politics as Text and Talk: Analytic Approaches to Political Discourse* içinde. Amsterdam: John Benjamins.
- Wodak, R. & Weiss, G. (2005). Analyzing European Union Discourses. Ruth Wodak & Paul Chilton (Ed.). *A New Agenda in (Critical) Discourse Analysis: Theory, Methodology and Interdisciplinarity* içinde (s. 121- 135). Amsterdam: John Benjamins.
- Wodak R., De Cillia, R., Reisigl, M. & Liebhart K. (2009). *The Discursive Construction of National Identity*. Edinburgh: Edinburgh University.
- Wodak, R. & Meyer, M. (2009). Critical Discourse Analyses: History, Agenda, Theory and Methodology. Ruth Wodak ve Michael Meyer (Ed.). *Methods of Critical Discourse Analyses* içinde (s. 1- 33). London: Sage.
- Wodak, R. & Meyer, M. (2016). Critical Discourse Studies: History, Agenda, Theory, and Methodology. Ruth Wodak & Michael Meyer (Ed.). *Methods of Critical Discourse Studies* içinde (s. 1- 22). London: Sage.

Yağcıoğlu, S. & Değer, A. Cem (2002). Toplumsal atışma Sürecinde Farklı Söylemler: Bir Eleştirel Söylem zmlemesi. *1990 Sonrası Laik-Anti Laik atışmasında Farklı Söylemler, Disiplinler Arası Bir Yaklaşım*. İzmir Dokuz Eylül.

Zizek, S. (2013). *Ahir Zamanlarda Yařarken*. Erkal nal (ev.). İstanbul: Metis.